

FEMINISTINIAI METODAI SOCIALINIUOSE MOKSLUOSE – apie savitą feministinę perspektyvą socialiniuose moksluose yra daug diskutuojama ne tik mokslo filosofijos, bet ir praktinio socialinio tyrimo plotmėje. Dauguma tyrinčių pripažįsta, jog savito moters/lyties/ feministinio tyrimo metodo, kaip savitos rodymų surinkimo technikos (informacijos tiek į išklausymo, elgesio stebėjimo, istorinių dokumentų bei šaltinių nagrinėjimo), nėra (Harding, 1987; Mies, 1991; Reinharz, 1992; Jayaratne & Stewart, 1991). Tačiau pats naudojimosi jau egzistuojančiais metodais būdas gali būti kitoks nei androcentriškai nusiteikusi mokslininkė. Šia prasme galima kalbėti apie savitą feministinę perspektyvą – žinom tyrimo techniką naujų panaudojimą. Feministiniai / moters/lyties tyrimų metodas iš tikrųjų yra marginalinis, ribinis perspektyva arba, kaip tai vadina feministai, “strateginė erezija”, “tarimo hermeneutika”, “prieštaraujantis skaitymas”, “feministinis nepasitikėjimas” arba “feministinis tikėjimas suteikti balsą bebalsiems”. Savojo identiteto suvokimas vyksta, nubrėžus skirtumą su kitais. Tradicinio socialinio tyrimo ir jo metodų kritika (“tarimas”, “prieštaravimas”, “nepasitikėjimas”) yra erdvė, kurioje išsirutulioja moters/lyties/feministiniai tyrimų savitumas. Reikalavimas suteikti balsą bebalsiems, išklaudyti kitą arba marginalus suponuoti naujoves socialiniuose moksluose pasirenkant tyrimo objektus, subjektus ir taikant tyrimo metodus.

Naujos socialiniai moters/lyties tyrimų problemos

Tyrimo problemų pasirinkimo lygmenyje feministinė perspektyva yra dvi sferoms, kurios nesulaukė tradicinio socialinio mokslo dėmesio. Tradicinis socialinis mokslas dažnai rėmėsi generalizacijomis, apibendrinimais, prielaida apie “vieningą visuomenę”, neutraliai “žmogišką” patirtį. Šio mokslo išvados buvo taikomos visiems visuomenės atstovams: vyrams ir moterims, nepriklausomai nuo jų padėties visuomenėje, nuo psichosocialinių, biosocialinių skirtumų, nors moterys ir vyrai yra skirtingi socialiniai, fiziniai ir emociniai pasauliai atstovai. Taigi, tradicinis socialinis mokslas tyrinėjo androgina, kuris veikia vyrai, nei dvilyt /belyt būtybių. Kritikuojant šią unifikaciją vienu iš moters/lyties tyrimų objektu iškeltas lyčių skirtingumas ir savitumas. Atsižvelgti lyčių kaip reikšmingų, daugiausiai paaiškinant elgesio faktorius iš tikrųjų reiškia teisina moter savito pasaulio, mitysenos, patirties tyrimus. Kitas tradicinio socialinio mokslo kritikos punktas, leidžiantis skleisti lyčių /moter tyrim savitumui, – tai tradicinio socialinio mokslo sistemiškas aklumas svarbiausiems socialiniams tikrovės elementams: atskiram konkrečiam žmogui, jo asmeninei patirčiai, taip pat aklumas ištisoms socialinio pasaulio sferoms (Millman & Kanter, 1987). Skirdamas išskirtinį dėmesį viešajam, oficialiajam, matomam ir dramatiškam veikėjui vaidmeniui bei situacijai apibrėžimui, tradicinis socialinis mokslas “pamiršo” neoficialią, pagalbinę, mažiau dramatišką, privačią, nematomą socialinio gyvenimo sferą, kurioje veikia moterys. Taigi tradicinis socialinis mokslas pasirinkdavo seksistines ir elitines tyrimo temas, kas nulėmė moter nepastebimumą socialiniame kontekste bei ją, kaip analizės vieneto, nebuvimą: “Moter nėra arba ją nematyti”. Moters/lyties tyrimų tikslas yra paversti moter ir jos iki šiol nepastebėtą pasaulį, egzistavimą ir veiklos vietą analizės vienetu ir šaltiniu. Moters/lyties tyrimų atstovai siūlo nagrinėti lokalias socialines sferas, kuriose veikia moterys – šeiminė, privatų gyvenimą, buitį. Reikalavimas tyrinėti savitą atskiros žmogaus patirtį išprovokuoja atkreipti dėmesį savitą moter patirtį. Tyrimo objektu tampa kasdienybė ir gyvenimo istorija, motinystė bei seksualumas. Atskiras tyrimų klausimas yra neoficialios sferos vaidmuo palaikant oficialią sferą, laiduojant jos egzistavimą.

Tradicinio socialinio mokslo dėmesys dramatiškiems incidentams viešojoje, oficialioje sferoje anapus dėmesio paliko privačiame gyvenime tarpstani tarpasmeninį socialinį kontrolį, psichologinį bei fizinį prievartą. Todėl moter /lyčių tyrimų ypatingas objektas – moter pavertimo vyrų viešpatavimo ir prievartos aukomis tyrimas. Prostitucija, psichologinė prievarta ir fizinis/seksoalinis smurtas privatojoje sferoje (namuose),

pornografija ir t.t. - tai yra moters/lyties tyrimų sferos ir objektai, kuriems tradicinis socialinis tyrimas neskyrė pakankamai dėmesio. Kuriant naujas perspektyvas socialiniuose moksluose, raginama priimti alternatyvius modelius, kurie orientuoti šiuo moteris ir vyrus, bet nukreipti neoficiali, mažiau dramatiški, privati ir nematoma socialinio gyvenimo sferoje.

Moters/lyties tyrimai kelia itin svarbų klausimą: kaip vyksta moterų marginalizavimo - išstipimo iš centro paribių - procesai visuomenėje ir kultūroje. Didelis dėmesys yra skiriamas nepastebimoms, užmaskuotoms vienos lyties dominavimui, valdžios realizavimo kitos lyties atžvilgiu formoms. Kalbos, modernios ir senovės mitologijos tyrimai leidžia nustatyti tokio viešpatavimo išraiškas, atskleidžiant stereotipus, vaizdus ir valdžios schemų formavimąsi. Panašūs tyrimai auklėjimo, švietimo sistemos plotmėje virsta lyčių socializacijos tyrimais. Čia nagrinėjama ne tik, kaip tampama tam tikros lyties atstovais, bet kaip šis tapsmas yra lydimas stereotipų, išankstinių nuostatų, savųjų ir kitų marginalizavimo formavimo.

Moters/lyties tyrimų metodologin perspectiveva

Savito feministinio metodo paieškos prasidėjo bandymais nustatyti, kurie tyrimo metodai yra kritikuotini. Dideli priekaištai feministinio tyrimo atstovams išsakomi kiekybiniais metodams (Jayaratne, 1983; Lykes & Stewart, 1986; Westcott, 1979; Grady, 1981). Jie kritikuojami už vienpusiškumą, nesugebėjimą aprašyti esminius tikrovės momentus. Kiekybiniai tyrimai numato nomotetinį, nuo konkrečių aplinkybių atsiribojant pažinimą. Nomotetinis pažinimas remiasi galimumo, tikimybių prielaida, kuri savo ruožtu kildinama tyrimų jautrumo didinimui atsitiktinai atrinkti atvejai. Objektyvumo idealizavimas pašalina iš mokslo reikšmingą - asmeninę patirtimi besiremiant žinojimą. Iš čia kildinamas ir kiekybinis duomenų supaprastinimas, paviršutiniškumas. Kiekybiniai metodai, anot šių metodų šalininkų (Denzin & Lincoln, 1994), atvirkošiai nepažeidžia gyvųjų tikrovės ryšių, atskirą procesą tarpusavyje. Taikant kiekybinius metodus, tyrimas tampa supantis, "prieš akis esantis" socialinis pasaulis, konkretūs ir atskiri socialinio pasaulio reiškiniai. Būtent todėl kiekybinis metodų šalininkai pripažįsta situacines tyrimo metodikas, kai dėmesys skiriamas atskiriems atvejams, situacijų ypatumams.

Postmoderni pliuralizmo nuostata, jog nėra vienos tiesos, vieno autoriteto, vieno metodo, feministiniame tyrimo praktikoje virsta *trianguliacijos* principu. Daugialypė tikrovė galima pažinti, tik pasitelkus iš karto skirtingas teorines perspektyvas, skirtingus duomenų šaltinius, daug ekspertų ir tyrimų, taikant daug metodų (derinant kiekybinius ir kiekybinius metodus) ir sugretinant skirtingas disciplinas. Todėl kalbama apie duomenų, tyrimų, teorijų, metodų, disciplinų trianguliaciją.

Moters/lyties tyrimų tarpdiscipliniškumas yra susijęs su nuostata, jog tyrimo objektas yra vientisas, turi būti gvildinamas kaip visuma savo vidini ir išorini ryšiu visuma. Jis yra procesas, todėl turi būti nušviestas iš vairių perspektyvų - sociopsichologinės, istorinės, sociokultūrinės, biologinės ir t.t. Griežtų disciplinų laikymasis reiškia atskirą, tarpusavyje nesusijusį tiriamojo objekto matavimą pripažinimą, tyrimo objekto, kaip vairiapusio proceso, paneigimą. Tačiau tai nereiškia, jog visi moters/lyties tyrimai yra arba turi būti tarpdisciplininiai.

Nežinoma tai, kad feministai, besiremiant *trianguliacijos* principu, praktinio empirinio socialinio tyrimo plotmėje gina kiekybinius metodus, vis dėlto kiekybiniai tyrimo metodai nėra atmetami ir galutinai pasmerkami. Kiekybinis ir kiekybinis metodų derinimas būtinumas susijęs lygojamas kiekvieno iš šių metodų netobulumu. Taikant vien kiekybinius metodus susiduriama su menko reprezentatyvumo ir tyrimo rezultatų apibendrinamumo problema. Kiekybinis metodų pagalba gauti tyrimo rezultatai yra totalizuojantys, viską apimanys, todėl vienpusiškos prigimties, yra paveikti tyrimo išankstinio nusistatymo. Kiekybinis ir kiekybinis metodų derinimas leidžia sujungti individualius ir socialinius

tiriamosios problemos, tyrimo objekto pažinimo lygmenis. Tyrin jant tam tikr socialin problem , ji ne laikoma asmenine atskiro tiriamojo problema, bet nagrin jama kaip visuomen s fenomenas platesniame socialini , kult rini , ekonomini veiksmi kontekste. Feministinio tyrimo metodolog Shulamit Reinharz (1992) taip paaškina metod derinimo, jungimo svarb : “Metod gausa suteikia mums galimyb tyrin ti kuo didesn dalyk bei problem skai i ir pasiekti kuo daugiau tiksl . Feministinis interviu ir pasakojamoji istorija leidžia mums išgirsti apie moter patirt ; feministin atvejo analiz , kult r sankryžos tyrimas ir etnografija leidžia suprasti moteris j gyvenimo aplinkoje; feministin apklausa leidžia suprasti sklaid tarp populiacij ir populiacij viduje; feministinis eksperimentas suteikia galimyb matuoti elges ir nuostatas be kontekstuali apnaš ...” (Reinharz, 1992, p.244-245).

Šališk lyties poži riu metod ir metodologijos sampratos kritika

Tradicinio socialinio mokslo lytin šališkum - androcentrizm , kitaip tariant r mim si vyr interesais, patirtimi bei vertyb mis, paž stant socialin pasaul , feministai žvelgia ne tik tame, kaip pasirenkami socialini moksl tyrimo objektai ir problemos, kaip tyrimo rezultatai yra interpretuojami bei panaudojami, bet ir tame, kokie tyrimo metodai yra taikomi. Teigiama, es kiekybinio tyrimo technikos, kai tiriam j individuali patirtis paver iama paties tyr jo iš anksto nustatytomis kategorijomis, kai tarp tyr jo ir tiriamojo susiklosto neasmeniniai, anoniminiai santykiai, kai nagrin jamas nekonkretus - vidutinis “statistinis” žmogus anapus nat ralios konkre ios situacijos, visa tai es labiausiai atspindi Vakar kult roje suformuot vyriškumo model , vyr -mokslinink pasaul jaut , neigian i jausmingum , emocingum , subjektyvum ir empatij bei pateisinan i valdžios, hierarchijos, kontrol s ir psichologinio atstumo santykius tarp žmoni . Kokybiniai tyrimo metodai laikomi “moteriškaisiais” - labiausiai atspindin iais santyk su tikrove, kuris Vakar kult roje laikomas b dingu moterims, ir pa i moter gyvenim bei patirt . Kokybin s tyrimo technikos leidžia tyr jui b ti subjektyviam: atsižvelgia tiriamojo individualum , tiriamos situacijos konkretum , pripaž sta tyr jo empatij - psichologin bei moralin susiliejim su tiriamuoju, fiksuoja tikrov s situatyvum . D mesys tiriamosios situacijos bei tiriamojo konkretumui ir individualumui leidžia iširti tokius procesus ir reiškinius, kurie neprieinami taikant kiekybinius metodus. Tai yra “Kito” (marginal aukš iau min to centro atžvilgiu) *kita* patirtis. “Kitas” - potencial s tiriamieji bei j patirtys, kurios tradiciniam socialiniam mokslui yra nesvarbios ir d l naudojant metod (kiekybini) ypatum neprieinamos. Ar galima kokybinius metodus vienareikšmiškai sieti su feministiniu tyrimu, su garantija sukurti nešališk socialin moksl ? Feministinis siekis “suteikti bals bebalsiams”, marginal išklauskymas reiškia d mes marginaliems moksliniam metodams (kokie buvo kokybiniai metodai pozityvizmo eroje), marginalams - pažinimo subjektams (kai socialiniai tyrin tojai - feministai, Ryt Europos, juodieji, Tre iojo pasaulio atstovai, ar homoseksualai) bei marginaliems tyrimo objektams bei problemoms. Amerikie i feminist iškeltas Kitas - “juodasis”, kaip naujojo reformuoto, nešališko socialinio mokslo objektas, europietiška kult riniame kontekste turi savo atitikmenis. Artimasis Kitas Europos socialiniame politiniame gyvenime - tai Piet , Ryt Europos atstovai Šiaur s ir Vakar Europos atstov atžvilgiu, persekiojami darbininkai-emigrantai, igonai, žydai, elgetos, pab g liai, bedarbiai, sergantys AIDS ir t.t.

Postmoderni prieiga socialini moksl metodologijoje teisina “Kito” pozicij : juodojo, postkolonialiojo, homoseksualiojo socialinio mokslo perspektyv , galin i prapl sti, pagilinti socialinio pasaulio pažinim . Ta iau išklus šias naujas socialinio pažinimo perspektyvas, kaip vieninteles teisingas ir išskirtines, yra kito tipo šališkum pavojus: lytinis moter šališkumas - ginocentrizmas, rasinis šališkumas - juod j rasizmas ar ekonominis šališkumas - pavyzdžiui, proletariato diktat ra. Pravartu prisiminti tarybinio mokslo tragišk likim , kai, pripažinus socialin -vertybin ir pasaul ži rin mokslo pagrind , buvo atvirai

nurodyta politines "liaudies" mokslo preferencijas. Kovoiant su "buržuaziniu" mokslu ir taip šalinant bet kuri kit alternatyv proletariniam mokslui, tarybinis (ypa stalinistinis) mokslas virto antimokslu.

Postpozityvizmo tradicijoje iškeltas kriticizmo principas, vis pirma K.Poperio kritinio racionalizmo metodas, metodologini prieig vairov bei j tarpusavio kritik laiko mokslo progreso s lyga. Tradicinio socialinio mokslo lytinio taip pat rasinio, etninio, socialinio šališkumo atskleidimas ir kritika, daugelio kit perspektyv ir koncepcij lygiagretus tvirtinimas tampa socialinio mokslo vystymosi garantu. Šiam tikslui tarnaut ir trianguliacija, naudojam metod vairov , kiekybin s ir kokybin s prieig derinimas.

Literat ra:

- Denzin, N. K., & Linkoln, Y. S. (1994). Introduction. Entering the Field of Qualitative Research. In N. K. Denzin & Y. S. Linkoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp.11-17). London: Sage. Thousand Oaks.
- Grady, K. E. (1981). Sex Bias in Research Design. *Psychology of Women Quarterly* 5: 628-636.
- Harding, S. (1987). Is There a Feminist Method? In S. Harding (Ed.). *Feminism and Methodology: Social Science Issues* (pp. 1-14). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Lykes, M. B., & Stewart, A. (1986). Evaluating the Feminist Challenge to Research in Personality and Social Psychology, 1963-1983. *Psychology of Women Quarterly* 10: 393-412.
- Mies, M. (1991). The Debate Surrounding Feminist Science and Methodology. In M. M. Fonow & J. A. Cook (Eds.), *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research* (pp. 60-84). Bloomington: Indiana University Press.
- Millman, M. & Kanter, R. M. (1987). Introduction to Another Voice: Feminist Perspectives on Social Life and Social Science. In S. Harding (Ed.). *Feminism and Methodology: Social Science Issues* (pp.29-36). Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Jayaratne, T. E (1983). The Value of Quantitative Methodology for Feminist Research. In G. Bowles R. D. Klein (Eds.), *Theories of Women's Studies*. Boston: Routledge & Kegan Paul
- Jayaratne, T. E., & Stewart, A. J. (1991). Quantitative and Qualitative Methods in the Social Sciences. In M. M. Fonow & J. A. Cook (Eds.), *Beyond Methodology: Feminist Scholarship as Lived Research* (pp.85-106). Bloomington: Indiana University Press.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
- Westkott, M. (1979). Feminist Criticism of the Social Sciences. *Harvard Educational Review* 49: 422-430).

N. Mažeikien